

การคุ้มครองสัตว์เลี้ยงด้านสิทธิทางสังคมตามธรรมชาติ (social animals)

ศิริชนก วิริยเกื้อกุล

นิติกรชำนาญการ

กลุ่มงานบริการวิชาการ 3 สำนักวิชาการ

“บัวน้อย” กอริลลาเพศเมียที่อาศัยอยู่บนยอดตึกของห้างสรรพสินค้าพาด้าอย่างโดดเดี่ยวภายในกรงที่มีพื้นที่จำกัด แม้ว่าเจ้าบัวน้อยจะได้รับการเลี้ยงดูเฉกเช่นสัตว์เลี้ยงที่จะได้รับอาหารและน้ำอย่างพอเพียงและมีผู้ดูแลด้านสุขอนามัยอย่างดี แต่ภายในจิตใจของเจ้ากอริลลานั้นคงมีความทุกข์อยู่ไม่น้อยเพราะเป็นกอริลลาเพียงตัวเดียวที่อาศัยอยู่ในสวนสัตว์พาด้ามานานนับปี คำกล่าวนี้มีใช่คำกล่าวเกินจริงแต่อย่างใด เพราะหากศึกษาลึกลงไปตามหลักชีววิทยา กอริลลาเป็นสัตว์กลุ่มไพรเมต (primate) เป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม (mammals) มีพฤติกรรมทางสังคมเด่นชัด มีแบบแผนในการจัดกลุ่มทางสังคม (social group) และโครงสร้างทางสังคมที่หลากหลายกล่าวคือเป็นโครงสร้างทางสังคมที่มีเพศผู้ เพศเมีย และลูกอยู่ร่วมกัน หรือระบบแบ่งลำดับชั้นหรือตำแหน่งในสังคมซึ่งบ่งบอกว่าใครมีบทบาทเด่นทางสังคม (dominance hierarchy) ดังนั้น กอริลลาจึงเป็นสัตว์สังคมและตามธรรมชาติจะอาศัยอยู่รวมกันเป็นกลุ่มขนาดเล็กประมาณ 5-40 ตัว มีกลุ่มทางสังคมประกอบด้วยตัวผู้ตัวเดียว ตัวเมียหลายตัวและลูก การติดต่อสื่อสารระหว่างกลุ่มใช้ภาษากาย (body language) ซึ่งมีความซับซ้อน เช่น การตอก (chest beating) (ธนิช เลิศชาญฤทธ์, 2548) ปัจจุบัน “บัวน้อย” ยังคงอาศัยอยู่ใน “สวนสัตว์พาด้า” ตั้งอยู่ที่ ชั้น 6-7 ของห้างสรรพสินค้าพาด้า เขตบางพลัด กรุงเทพมหานคร (บุกพาด้า ตามล่าคิงคอง ณ สวนสัตว์พาด้า, 2560)

สัตว์บางชนิดสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่จำเป็นต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม แต่ยังมีสัตว์อีกหลายชนิดที่จำเป็นต้องดำรงชีวิตอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม มีระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่มโดยการจำแนกตำแหน่งหน้าที่ของสมาชิกและการที่ได้อยู่รวมกันเป็นกลุ่มนั้นจะกระทำให้สมาชิกดำรงชีวิตอยู่รอด เราเรียกสัตว์ที่มีการดำรงชีวิตอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม โดยมีการกระทำระหว่างกันทางสังคมว่า “สัตว์สังคม” (social animals) สัตว์สังคมมีหลายประเภททั้งที่เป็นสัตว์ชั้นต่ำไม่มีกระดูกสันหลัง เช่น สัตว์จำพวกแมลง ได้แก่ ผึ้ง มด แตน ต่อ และสัตว์ชั้นสูงที่มีกระดูกสันหลัง เช่น นกบางชนิด ช้าง ลิง มนุษย์ เป็นต้น (โรงเรียนมหิตลวิทยานุสรณ์, 2561)

เมื่อกล่าวถึงคำว่า “สิทธิ” อาจจะใช้กับบุคคลโดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลธรรมดา ซึ่งอาจมีสิทธิและหน้าที่ต่าง ๆ ตามที่กฎหมายรับรองได้ แต่เมื่อกล่าวถึง “สัตว์” กฎหมายในหลาย ๆ ประเทศยังคงถือว่าสัตว์เป็นทรัพย์สินอย่างหนึ่งไม่อาจเป็นผู้ทรงสิทธิได้ตามกฎหมาย เมื่อมีแนวความคิดที่ว่าสัตว์ถูกมองว่าเป็นวัตถุแห่งสิทธิ และตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบุคคลผู้เป็นเจ้าของ เจ้าของจึงสามารถกระทำการอย่างใด ๆ ได้ต่อทรัพย์สินที่ตนมีกรรมสิทธิ์เนื่องจากเป็นสิทธิเด็ดขาดที่กฎหมายรับรองให้ เช่นนี้ในความเป็นจริงการปฏิบัติต่อสัตว์ที่ตนเป็นเจ้าของจึงไม่ต่างจากวัตถุที่ไม่มีชีวิต ดังนั้น สัตว์ไม่สามารถเป็นผู้ทรงสิทธิได้ด้วยตนเองเพื่ออ้างสิทธิต่าง ๆ ต่อมนุษย์ เมื่อกฎหมายไม่รับรองสถานะของสัตว์ให้เทียบเท่ากับบุคคลธรรมดา องค์กรและหน่วยงานในต่างประเทศที่ดำเนินการเกี่ยวกับการคุ้มครองสัตว์ จึงมีความพยายามในการส่งเสริม ปกป้อง ดูแล

และคุ้มครองสัตว์ในด้านต่าง ๆ โดยการใช้คำว่า “สวัสดิภาพสัตว์ (Animal Welfare)” โดยหลีกเลี่ยงที่จะใช้คำว่า “สิทธิของสัตว์ (Animal Right)” (ศุภมาส ชินวินิจกุล, 2557)

สวัสดิภาพสัตว์ (Animal Welfare) คือ การที่สัตว์ได้รับการเลี้ยงและดูแลให้มีความเป็นอยู่ในสภาวะที่เหมาะสม มีสุขอนามัยที่ดี มีที่อยู่สะดวกสบาย ได้รับอาหารและน้ำอย่างเพียงพอ หรืออธิบายง่าย ๆ คือ “ความสุขกาย สบายใจของสัตว์” โดยยึดหลักการ 5 ประการ (Five Freedoms) ในการเลี้ยงและปฏิบัติต่อสัตว์ (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2561) ได้แก่

1. อิสระจากความหิวกระหาย (Freedom from hunger and thirst)
2. อิสระจากความไม่สบายกาย (Freedom from discomfort)
3. อิสระจากความเจ็บปวดและโรคร้าย (Freedom from pain injury and disease)
4. อิสระจากความกลัวและไม่พึงพอใจ (Freedom from fear and distress)
5. อิสระในการแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติ (Freedom to express normal behavior)

ในประเด็นเกี่ยวกับกฎหมายปรากฏการณ์ศึกษาของประเทศสวีเดน เช่น กรณีผู้เลี้ยงหมูแฮมสเตอร์ ต้องเลี้ยงไว้อย่างน้อย 2 ตัวหรือมากกว่านั้นเสมอ ในกรณีที่เลี้ยงไว้เป็นคู่แล้วตัวหนึ่งตาย จำเป็นต้องหาตัวใหม่มาให้อยู่เป็นเพื่อนกัน แต่ก็มีผู้เลี้ยงบางส่วนไม่อยากจะซื้อหมูแฮมสเตอร์ตัวใหม่เพื่อมาเข้าคู่ จึงมีผู้ริเริ่มธุรกิจให้บริการเช่าหมูแฮมสเตอร์ขึ้นซึ่งระยะเวลาการเช่าก็ยาวนานไปจนกว่าหมูตัวเดิมจะสิ้นอายุขัยของมัน (รู้หรือไม่ สวีเดนมีกฎหมายห้ามเลี้ยงหมูแฮมสเตอร์ไว้โดดเดี่ยวแค่ 1 ตัว, 2561)

ประเทศสวีเดนแลนด์มีกฎหมายที่คุ้มครองสวัสดิภาพของสัตว์ก้าวหน้าประเทศอื่น ๆ เพราะเป็นกฎหมายที่ใส่ใจในรายละเอียดธรรมชาติที่แท้จริงของสัตว์แต่ละชนิด อันส่งผลให้สามารถคุ้มครองสิทธิและสวัสดิภาพของสัตว์ได้อย่างแท้จริง (Brendan Howard, 2008) ดังเช่นที่จะได้กล่าวถึงในการศึกษาคั้งนี้ คือ การศึกษาสิทธิทางสังคมตามธรรมชาติของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม สิทธิดังกล่าวปรากฏในกฎหมายลำดับรองระดับพระราชกฤษฎีกาที่ชื่อว่า Animal Welfare Ordinance เป็นกฎหมายที่ได้บัญญัติขึ้นโดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 32 แห่ง Animal Welfare Act 2005 มีหลักเกณฑ์สำคัญซึ่งสรุปได้ว่า สัตว์บางชนิดซึ่งตามธรรมชาติเป็นสัตว์ที่ต้องการลำดับชั้นทางสังคมจะต้องได้รับการปฏิสัมพันธ์อย่างเหมาะสมกับสัตว์ชนิดเดียวกัน (Gregarious species) ซึ่งตามภาคผนวกท้ายกฎหมายดังกล่าวได้ระบุให้สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมชนิดต่าง ๆ ต้องได้รับการเลี้ยงดูร่วมกันอย่างน้อยสองตัวขึ้นไป (Animal Welfare Ordinance, 2008) เช่น ลิงชิมแปนซี กอริลลา หนูตะเภา หมูแฮมสเตอร์ ฯลฯ ซึ่งการไม่ดำเนินการดังกล่าวถือเป็นการทารุณกรรมสัตว์

สำหรับประเทศไทยในปัจจุบัน มีพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 โดยตามมาตรา 3 ได้ให้คำนิยามคำต่าง ๆ ไว้ เช่น

“สัตว์” หมายความว่า สัตว์ที่โดยปกติเลี้ยงไว้เพื่อเป็นสัตว์บ้าน สัตว์เลี้ยงเพื่อใช้งาน สัตว์เลี้ยงเพื่อใช้เป็นพาหนะ สัตว์เลี้ยงเพื่อใช้เป็นเพื่อน สัตว์เลี้ยงเพื่อใช้เป็นอาหาร สัตว์เลี้ยงเพื่อใช้ในการแสดง หรือสัตว์เลี้ยงเพื่อใช้ในการอื่นใด ทั้งนี้ ไม่ว่าจะมิใช่เจ้าของหรือไม่ก็ตาม และให้หมายความรวมถึงสัตว์ที่อาศัยอยู่ในธรรมชาติตามที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

“การทารุณกรรม” หมายความว่า การกระทำหรืองดเว้นการกระทำใด ๆ ที่ทำให้สัตว์ได้รับความทุกข์ทรมานไม่ว่าทางร่างกายหรือจิตใจ ได้รับความเจ็บปวด ความเจ็บป่วย ทุพพลภาพ หรืออาจมีผลทำให้สัตว์นั้นตาย และให้หมายความรวมถึงการใช้สัตว์เพื่อการ สัตว์เจ็บป่วย สัตว์ชราหรือสัตว์ที่กำลังตั้งท้องเพื่อแสวงหาประโยชน์ ใช้สัตว์ประกอบกามกิจ ใช้สัตว์ทำงานจนเกินสมควรหรือใช้ให้ทำงานอันไม่สมควรเพราะเหตุที่สัตว์นั้นเจ็บป่วย ชราหรืออ่อนอายุ

“การจัดสวัสดิภาพสัตว์” หมายความว่า การเลี้ยงหรือการดูแลให้สัตว์มีความเป็นอยู่ในสภาวะที่เหมาะสม มีสุขภาพอนามัยที่ดี มีที่อยู่ อาหาร และน้ำอย่างเพียงพอ

“เจ้าของสัตว์” หมายความว่า เจ้าของกรรมสิทธิ์ และให้หมายความรวมถึงผู้ครอบครองสัตว์หรือผู้ซึ่งได้รับมอบหมายให้ดูแล ไม่ว่าจะได้รับมอบหมายจากเจ้าของกรรมสิทธิ์ หรือผู้ซึ่งได้รับมอบหมายจากเจ้าของกรรมสิทธิ์ให้ดูแลด้วย

นอกจากนี้ ในมาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าว ได้กำหนดว่า

“เจ้าของสัตว์ต้องดำเนินการจัดสวัสดิภาพสัตว์ให้แก่สัตว์ของตนให้เหมาะสมตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่รัฐมนตรีประกาศกำหนด

การออกประกาศตามวรรคหนึ่ง ให้คำนึงถึง ชนิด ลักษณะ สภาพ และอายุของสัตว์”

ดังนั้น แนวทางการดำเนินการตามพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 ให้สอดคล้องกับสภาวะความเป็นอยู่และธรรมชาติที่แท้จริงของสัตว์แต่ละชนิดเป็นสิ่งที่ควรคำนึงถึงการดำเนินการดังกล่าวอาจไม่ต้องแก้ไขกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบัน แต่อาจอาศัยอำนาจตามมาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวในการออกประกาศเพื่อกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการดูแลสัตว์ให้เหมาะสมต่อชนิด ลักษณะ สภาพ และอายุของสัตว์นั้น เพื่อจัดสวัสดิภาพให้สัตว์อย่างเหมาะสมต่อไป

บทสรุปและข้อเสนอแนะของผู้ศึกษา

ในปัจจุบันประเทศไทยมีการใช้กระบวนการทางกฎหมายเพื่อจัดสวัสดิภาพสัตว์และคุ้มครองสัตว์จากการถูกทารุณกรรมในรูปแบบต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม รูปแบบของการทารุณกรรมสัตว์อาจไม่ใช่เพียงแต่การกระทำที่เป็นการทำร้ายให้เกิดความทรมานทางร่างกายเท่านั้น เมื่อพิจารณาถึงค่านิยมตามพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557 คำว่า “การทารุณกรรม” หมายความว่า การกระทำหรืองดเว้นการกระทำใด ๆ ที่ทำให้สัตว์ได้รับความทุกข์ทรมานไม่ว่าทางร่างกายหรือจิตใจ ซึ่งหากตีความตามกฎหมายดังกล่าว การเลี้ยงดูสัตว์ให้ผิดไปจากธรรมชาติที่แท้จริงของสัตว์แต่ละชนิด ก็อาจส่งผลทางด้านจิตใจ และถือเป็นการทารุณกรรมประเภทหนึ่ง ดังนั้น ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะให้มีการดำเนินการออกประกาศเกี่ยวกับการจัดสวัสดิภาพสัตว์โดยกำหนดมาตรฐานการเลี้ยงโดยคำนึงถึงความเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสัตว์แต่ละชนิด เช่น การห้ามเลี้ยงสัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่งเพียงตัวเดียวหากธรรมชาติของสัตว์ชนิดนั้นจำเป็นต้องมีอิสระในการแสดงพฤติกรรมตามธรรมชาติ (Freedom to express normal behavior) กับสัตว์ตัวอื่น ๆ ซึ่งเป็นชนิดเดียวกัน เป็นต้น โดยอาศัยอำนาจตามมาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ. 2557

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ธนิช เลิศชาญฤทธ์. (2548). *วิวัฒนาการของมนุษย์*. สืบค้น 19 กุมภาพันธ์ 2561 จาก

<http://www.thapra.lib.su.ac.th/e-book/development/>

“พระราชบัญญัติป้องกันการทารุณกรรมและการจัดสวัสดิภาพสัตว์ พ.ศ.2557” (26 ธันวาคม 2557).

ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 131 ตอนที่ 87 ก, น. 4.

บุกพาต้า ตามล่าคิงคอง ณ สวนสัตว์พาต้า. (9 ตุลาคม 2560). สืบค้น 17 เมษายน 2561 จาก

<https://th.readme.me/p/12888>

มหาวิทยาลัยมหิดล. (2561). *สวัสดิภาพสัตว์ (Animal Welfare)*. สืบค้น 19 กุมภาพันธ์ 2561 จาก

<http://www.nlac.mahidol.ac.th/acth/index.php/veterinarian/animal-welfare/36-veterinarian>

รู้หรือไม่ว่า สวิตเซอร์แลนด์มีกฎหมายห้ามเลี้ยงหนูแฮมสเตอร์ไว้โดดเดี่ยวแค่ 1 ตัว. (14 กุมภาพันธ์ 2561).

สืบค้น 19 กุมภาพันธ์ 2561 จาก <http://sapparot.co/2018/02/14/its-illegal-to-have-just->

โรงเรียนมหิตลวิทยาลัยนุสรณ์. (2561). เอกสารประกอบการสอนรายวิชาหน้าที่พลเมือง. สืบค้น 19 กุมภาพันธ์ 2561

จาก <http://www.mwit.ac.th/~keng/lesson05/13.doc>

ศุภมาส ชินวินิจกุล. (2557). *การคุ้มครองสวัสดิภาพสัตว์*. สืบค้น 26 กุมภาพันธ์ 2561 จาก

<http://www.assumptionjournal.au.edu/index.php/LawJournal/article/viewFile/989/896>

ภาษาต่างประเทศ

Brendan Howard. (2008). *Swiss law orders pet buddy system*. Retrieved January 16, 2018

from <http://veterinarybusiness.dvm360.com/swiss-law-orders-pet-buddy-system>

Animal Welfare Ordinance. (2008). Retrieved January 16, 2018 from

[www.blv.admin.ch/dam/blv/en/dokumente/tiere/rechts-und-vollzugsgrundlagen/animal-welfare-ordinance-tschv.pdf.download.pdf/Animal_Welfare_Ordinance_\(TSchV\)_position_as_at_1.4.2011.pdf](http://www.blv.admin.ch/dam/blv/en/dokumente/tiere/rechts-und-vollzugsgrundlagen/animal-welfare-ordinance-tschv.pdf.download.pdf/Animal_Welfare_Ordinance_(TSchV)_position_as_at_1.4.2011.pdf) animal welfare ordinance Switzerland

Council of Europe. (14 January 2002). *Working party for the preparation of the fourth*

multilateral consultation for parties to the European convention for the

protection of vertebrate animals used for experimental and other scientific

purpose (ETS 123). Retrieved January 16, 2018 from [https://www.coe.int/t/e/](https://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/biological_safety_and_use_of_animals/laboratory)

[legal_affairs/legal_co-operation/biological_safety_and_use_of_animals/laboratory_animals/GT123\(2001\)4%20Final%20PART%20B%20Rodents.pdf](https://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/biological_safety_and_use_of_animals/laboratory_animals/GT123(2001)4%20Final%20PART%20B%20Rodents.pdf)